

อัตตาและเครื่องจักร: ทุนนิยมแทนที่สิ่งศักดิ์สิทธิ์ด้วย ตัวตนได้อย่างไร

มนุษยชาติเคยเข้าใจตนเองว่าเป็นส่วนหนึ่งของสิ่งที่ยิ่งใหญ่และลึกซึ้ง - จักรวาล โลก พระเจ้า หรือจิ้งหะนิรันดร์ของชีวิต ทุกวัฒนธรรมมีวิธีของตนเองในการกล่าวถึงสิ่งเดียวกัน: ความหมายไม่ได้อยู่ที่การครอบครอง แต่ในการมีส่วนร่วม; ไม่ใช่การสะสม แต่เป็นการเชื่อมโยง

อย่างไรก็ตาม ในช่วงไม่กี่ศตวรรษที่ผ่านมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับการกำเนิดของทุนนิยมและความทันสมัยทางอุตสาหกรรม เข็มทิศนี้ได้พลิกกลับ ที่ซึ่งสิ่งศักดิ์สิทธิ์เคยเป็นแนวทางในชีวิตมนุษย์ **ตัวตน** ได้ขึ้นครองบัลลังก์ การแสวงหาความเหนือธรรมดาในอดีต - การก้าวข้ามอัตตา - ถูกแทนที่ด้วยการไล่ตามความพึงพอใจของอัตตาอย่างไม่มีที่สิ้นสุด

ในสุนทรียภาพที่เกิดจากการตายของตำนาน **บริโลกนิยมกลายเป็นศาสนาใหม่** และตลาดกลายเป็นวิหารของมัน มนุษยชาติแลกเปลี่ยนการปลดปล่อยภายในด้วยความอุดมสมบูรณ์ทางวัตถุ และในกระบวนการนี้ พบว่าตัวเองว่างเปล่าอย่างแปลกประหลาด

ความเชื่อพื้นเมืองและโบราณ: การใช้ชีวิตในวงกลม

นานก่อนการกำเนิดของเศรษฐกิจสมัยใหม่ ชุมชนพื้นเมืองและโบราณดำเนินชีวิตตามจักรวาลวิทยาที่ละเอียดรอบคอบระหว่างตัวตนและโลก ในวัฒนธรรมเหล่านี้ ชีวิตไม่ใช่การครอบครอง แต่เป็นความสัมพันธ์ เป็นการทอผ้าด้วยสายสัมพันธ์ซึ่งกันและกันกับแผ่นดิน สัตว์ และสิ่งที่มองไม่เห็น

เครือข่ายแห่งชีวิต

ในหมู่ชนเผ่าพื้นเมืองอเมริกันหลายกลุ่ม โลกถูกเข้าใจว่าเป็น **เครือข่ายที่เชื่อมโยงกัน** - “วงกลมอันยิ่งใหญ่” หรือ “วงแหวนศักดิ์สิทธิ์” - ที่ซึ่งมนุษย์เป็นญาติกับสัตว์ พืช แม่น้ำ และดวงดาว วลีของลาโกตา **Mitákuye Oyás’iŋ** - “ญาติทั้งหมดของฉัน” - แสดงถึงอภิปรัชญาของ **การอยู่ร่วมกัน** นับศตวรรษก่อนที่วิทยาศาสตร์นิเวศวิทยาจะสะท้อนแนวคิดนี้

ตัวตนในมุมมองโลกนี้ไม่ใช่จิตสำนึกที่แยกจากกัน แต่เป็นจุดเชื่อมโยงในเครือข่ายที่มีชีวิต เอกลักษณ์ของบุคคลเป็นแบบสัมพันธ์ - ถูกหล่อหลอมโดยชุมชน บรรพบุรุษ และภูมิทัศน์นั้นเอง การกระทำโดยปราศจากความเคารพต่อทั้งหมดคือการทำร้ายตัวเอง ความสมบูรณ์ทางจิตวิญญาณจึงหมายถึงการละลายภาพลวงตาของการแยกจากกัน การใช้ชีวิตด้วยความถ่อมตนท่ามกลางโลกที่มากกว่ามนุษย์

พิธีกรรม การถวายเครื่องบูชา และพิธีการตามฤดูกาลไม่ใช่แค่ความเชื่อโชคลาง แต่เป็น **การกระทำเพื่อรักษาสมดุล** - การยอมรับว่าชีวิตไหลเวียนเป็นวงกลม การให้รักษาการรับไว้ นักล่าขอบคุณวิญญาณของกวาง ชาวนาอธิษฐานขอฝน ผู้เล่าเรื่องเรียกหาบรรพบุรุษ ทุกชีวิตมีส่วนร่วมในการแลกเปลี่ยนอันศักดิ์สิทธิ์

อารยธรรมโบราณและจักรวาลศักดิ์สิทธิ์

ในอียิปต์โบราณ อินเดีย กรีก และเมโสอเมริกา มีหัวข้อที่คล้ายคลึงกันปรากฏขึ้น จักรวาลไม่ใช่วัตถุเฉยเมย แต่ **มีชีวิต** - ถูกกระตุ้นด้วยสติปัญญาอันศักดิ์สิทธิ์ แนวคิดของอียิปต์ **Ma'at** (ความจริง ความสมดุล ระเบียบ จักรวาล) และ **kosmos** ของกรีก ชี้ไปที่ความสมบูรณ์แบบที่กลมกลืนกัน ซึ่งทุกสิ่งมีที่ของมัน

บทบาทของมนุษยชาติไม่ใช่การครอบงำธรรมชาติ แต่ **สะท้อนความกลมกลืนของมัน** วัตถุสร้างขึ้นเป็นสำเนา สัญลักษณ์ของจักรวาล และปุโรหิตทำหน้าที่เป็นสื่อกลางระหว่างโลก เมื่อมนุษยชาติลืมหักบทบาทจักรวาลของตน - เมื่ออัตตาและความโลภรบกวน **Ma'at** - ความโกลาหลตามมา: ความอดอยาก สงคราม การเสื่อมถอยทางศีลธรรม

ลัทธิเต๋า: กระแสแห่งการมีอยู่

ในจีนโบราณ **ลัทธิเต๋า** นำความเข้าใจเหล่านี้ไปสู่ความประณีตทางปรัชญา **เต๋าเต๋อจิง** สอนว่าทาง (**Tao**) คือแหล่งที่มาและจังหวะของการมีอยู่ทั้งหมด ผู้รู้ละลายอัตตาด้วย **wu wei** - การกระทำที่ไร้ความพยายาม - ปลดปล่อยชีวิตดำเนินผ่านพวกเขา

“ความดีสูงสุดเหมือนน้ำ” เล่าจื๊อเขียน “ที่ทำให้ประโยชน์แก่ทุกสิ่งและไม่แข่งขัน” การดำเนินชีวิตขัดแย้งกับเต๋า - การมุ่งมัน บังคับ ครอบงำ - คือความทุกข์ การกลับสู่เต๋าคือการกลายเป็นโปร่งใส เหมือนน้ำที่ไหลลงเนิน ถูกหล่อหลอมแต่ไม่แตกสลาย

ที่นี่เช่นกัน การละลายอัตตาไม่ใช่การทำลาย แต่เป็น **การจัดวาง** - การค้นพบใหม่ว่ากระแสส่วนบุคคลนั้นแยกไม่ออกจากแม่น้ำจักรวาล

ปัญญาร่วมกัน

ในทุกประเพณีที่หลากหลายเหล่านี้ - พื้นเมือง อียิปต์ เต๋า - มีความเข้าใจเดียวกันส่องสว่าง: ความหมาย ความสมเหตุสมผล และการอยู่รอดขึ้นอยู่กับภาระจดจำว่า **เราอยู่ในส่วนของทั้งหมด** ตัวตนเป็นการแสดงออกชั่วคราวของสิ่งที่ยิ่งใหญ่กว่าอย่างมหาศาล เป็นประกายในกองไฟอันยิ่งใหญ่

การลืมสิ่งนี้คือบาปดั้งเดิม - การตกลงสู่ความแยกจากกัน การจดจำมันคือความรอด นานก่อนที่คำนี้จะหมายถึงความศรัทธา

ศาสนาสัมัยใหม่: การตายของตัวตนที่แยกจากกัน

เมื่อปรัชญาของมนุษยชาติพัฒนาขึ้นและศาสนาอย่างเป็นทางการเกิดขึ้น ด้ายลึกลับเดียวกันยังคงปรากฏ แม้ว่าจะถูกแสดงออกในภาษาและรูปแบบตำนานใหม่

พุทธศาสนา: ความเจียมของไม่มีตัวตน

ในพุทธศาสนา หลักคำสอนของ **anattā** - “ไม่มีตัวตน” - ร้องถอนภาพลวงตาของ “ตัวฉัน” ที่ยังยืนและเป็นอิสระ สิ่งที่เราคิดว่าเป็นตัวตนคือกระแสของความรู้สึก การรับรู้ ความคิด และจิตสำนึก การปลดปล่อยเกิดขึ้นเมื่อภาพลวงตานี้ละลาย การสิ้นสุดของการยึดติดคือ **นิพพาน** การดับไฟของอัตตาจากความปรารถนา ความรังเกียจ และความไม่รู้

ผู้ปฏิบัติพุทธศาสนาฝึกฝนในสติและความเมตตาเพื่อคลายขอบเขตของตัวตน เมื่อเราเห็นว่าความคิดและอารมณ์ของเราเป็นเพียงชั่วคราว เราไม่ระบุตัวตนกับมันอีกต่อไป สิ่งที่เหลือคือจิตสำนึกเอง - สว่างใส ไร้ศูนย์กลาง

อิสระ

พระพุทธรเจ้าไม่ได้สอนให้เราเป็นตัวตนที่ดีขึ้น พระองค์สอนให้เรา **เป็นอิสระจากตัวตน**

ศาสนาฮินดู: ความไม่มีที่สิ้นสุดภายใน

ในปรัชญาฮินดู โดยเฉพาะในอิกไวตะ เวกันตะ อัตตาคือม่านแห่งความไม่รู้ (**avidyā**) ใต้มันคือ **Ātman** ตัวตนที่แท้จริง ซึ่งไม่ใช่ส่วนบุคคล แต่เหมือนกับ **Brahman** - รากฐานอันไม่มีที่สิ้นสุดของการมีอยู่

วลีอุปนิษัทที่มีชื่อเสียง **Tat Tvam Asi** - “เจ้าเป็นสิ่งนั้น” - ประกาศว่าสาระสำคัญของปัจเจกบุคคลเหมือนกับสาระสำคัญของจักรวาลหนทางสู่การปลดปล่อย (**moksha**) จึงไม่ใช่การทำให้ความเป็นตัวตนสมบูรณ์แบบ แต่เป็นการก้าวข้ามมัน

เมื่อคลื่นตระหนักว่าเป็นน้ำ มหาสมุทรแห่งการมีอยู่ก็เผยตัว อัตตาไม่ละลายสู่ความว่างเปล่า แต่สู่ความไม่มีที่สิ้นสุด

อิสลามและซูฟีซึม: การสูญสลายในที่รัก

ในอิสลาม ความจริงสูงสุดคือ **tawhīd** - ความเป็นหนึ่งของทุกการมีอยู่ในเอกภาพของพระเจ้า นักลิกลับแห่งอิสลาม **ซูฟี** เปลี่ยนหลักคำสอนนี้ให้เป็นประสบการณ์ที่มีชีวิต ผ่านการรำลึก (**dhikr**) และความรัก อัตตาของผู้แสวงหาละลายในความเจิดจรัสของที่รัก จนเหลือเพียงพระเจ้า

เรื่องราวของ **ซูฟีบินได้** สะท้อนความจริงนี้ ดาร์วิช ผ่านการอุทิศตนอย่างลึกซึ้ง เรียนรู้ที่จะบินได้ แต่ขณะที่เขาลอยอยู่นั้น ความคิดหนึ่งผุดขึ้นในใจ: “**ครอบครัวของฉันจะคิดอย่างไรเมื่อรู้ว่าฉันบินได้?**” ทันทีนั้นเขาตกลงสู่พื้น อาจารย์ของเขาบอกว่า “เจ้าเคยบินได้ดี แต่เจ้ามองย้อนกลับไป” ในขณะที่จิตสำนึกของตัวตนกลับมา พระคุณก็หายไป

ในซูฟีซึม สิ่งนี้เรียกว่า **fanā'** - การสูญสลายของตัวตนในพระเจ้า แต่การสูญสลายนี้ตามมาด้วย **baqā'** - การคงอยู่ในพระเจ้า อัตตาตาย และสิ่งที่เหลือคือการปรากฏตัวที่บริสุทธิ์

ยูดาเย: การยกเลิกตัวตน

ในยูดาเยแบบคัมบาลิสต์ นักลิกลับแสวงหา **bittul ha-yesh** - การยกเลิก “บางสิ่ง” ของอัตตา - เพื่อเผชิญหน้ากับ **Ein Sof** ความไม่มีที่สิ้นสุด **Tzaddik** หรือบุคคลที่ชอบธรรมคือผู้ที่ทำให้ตัวเองว่างเปล่าอย่างสมบูรณ์ จนแสงสว่างอันศักดิ์สิทธิ์ไหลผ่านโดยไม่มีสิ่งกีดขวาง

ในภาษาลิกลับนี้ ความถ่อมตนไม่ใช่ความสุภาพ แต่เป็น **ความจริงเชิงภววิทยา**: มีเพียงพระเจ้าเท่านั้นที่ “เป็น” อย่างแท้จริง ยิ่งอัตตาละลายมากเท่าไร สิ่งศักดิ์สิทธิ์ก็ยิ่งปรากฏชัดในโลกมากขึ้น

คริสต์ศาสนา: การทำให้ว่างและการสถิตย์

ลัทธิลิกลับคริสต์เสนอรุ่นของตนในแนวคิดของ **kenosis** - การทำให้ตัวตนว่างเปล่า นักบุญเปาโลเขียนว่า “ข้าพเจ้ามีชีวิตอยู่ แต่ไม่ใช่ข้าพเจ้า คริสต์มีชีวิตอยู่ในข้าพเจ้า” สำหรับโมสเตอร์ เอ็คฮาร์ต จิตวิญญาณต้อง “ว่างเปล่าจากตัวเอง” เพื่อให้พระเจ้าสามารถเกิดภายในนั้น

ในคริสต์ศาสนาคูณคิด - สายของบิดาแห่งทะเลทราย เมฆแห่งความไม่รู้ และนักลึกลับคาร์เมไลท์ - การสวดภาวนาไม่ใช่การขอสิ่งของ แต่เป็นการเข้าสู่ **ความเจียบ** ที่อึดตึงเจียบ และการปรากฏตัวอันศักดิ์สิทธิ์กลายเป็นทุกสิ่งในทุกสิ่ง

วิกาและลัทธินอกศาสนา: วงกลมศักดิ์สิทธิ์ที่ถูกยึดคืน

วิกา สมัยใหม่และลัทธินอกศาสนาร่วมสมัย แม้ว่ามักถูกมองว่าเป็นศาสนา “ใหม่” แต่ก็ยังคงรักษาความทรงจำโบราณของการอยู่ภายใน - แนวคิดที่ว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์อยู่ใน **โลก** ไม่ใช่เหนือหรือนอกเหนือจากนั้น

ใน **คำสั่งของเทพริดา** ซึ่งเป็นหนึ่งในข้อความหลักของวิกา เทพริดาประกาศว่า:

“ทุกการกระทำแห่งความรักและความสุขคือพิธีกรรมของฉัน”

ที่นี่ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ไม่ได้ถูกค้นพบโดยการหนีจากโลก แต่โดยการยอมรับมันอย่างเต็มที่และด้วยความเคารพ อัดดาละลายผ่าน **ความปิติยินดีและการเป็นตัวตน** ไม่ใช่การบำเพ็ญตบะ

วงกลมพิธีกรรมเป็นตัวแทนของความสมบูรณ์ของการมีอยู่ - ไม่มีลำดับชั้น ไม่มีการแยกจากกัน เมื่อนักบวชชั้นสูงเรียก “สุภาพสตรี” หรือ “เจ้านาย” มันไม่ใช่เทพภายนอกที่ลงมา แต่เป็นการตื่นขึ้นของ **สิ่งศักดิ์สิทธิ์ภายในและระหว่าง** ผู้เข้าร่วมทั้งหมด

เทศกาลตามฤดูกาล - วงล้อแห่งปี - สอนว่าความตายและการเกิดใหม่ ความมืดและแสง เป็นจังหวะเดียวที่ต่อเนื่อง ผู้ปฏิบัติเรียนรู้ที่จะเห็นตนเองไม่ใช่เป็นเจ้านายของธรรมชาติ แต่เป็นการแสดงออกของมัน ในการเดินรำที่เปี่ยมด้วยความปิติ ในภวังค์ ในการสื่อสารกับโลกและท้องฟ้า ขอบเขตของตัวตนบางลงจนรู้สึกรู้ว่า: **ฉันคือป่าที่หายใจ; ฉันคือดวงจันทร์ที่เห็นตัวเองในน้ำ**

หนทางของวิกาสู่ความเหนือธรรมดาคือ **การอยู่ภายใน** แทนที่จะเป็นแนวตั้ง อัดดาละลายขึ้นสู่ท้องฟ้า แต่สู่ภายนอกในเครือข่ายที่มีชีวิตของโลก

จิตวิทยา: มาสโลว์และวิทยาศาสตร์แห่งความเหนือธรรมดา

ในศตวรรษที่ยี่สิบ จิตวิทยาเริ่มค้นพบสิ่งที่นักลึกลับรู้มาโดยตลอด ลำดับขั้นความต้องการของอับราฮัม มาสโลว์กลายเป็นสัญลักษณ์ในการอธิบายแรงจูงใจของมนุษย์ - จากการอยู่รอดขั้นพื้นฐานไปสู่ความรักและความนับถือ ซึ่งถึงจุดสูงสุดที่ **การทำให้เป็นจริงในตัวตน**

แต่ในช่วงปลายชีวิต มาสโลว์ได้แก้ไขโมเดลของเขา นอกเหนือจากการทำให้เป็นจริงในตัวตน เขายอมรับถึงขั้นตอนอื่น: **ความเหนือธรรมดาของตัวตน** ที่นี่ ขอบเขตของตัวตนละลายลง บุคคลกลายเป็นผู้เข้าร่วมในสิ่งที่ยิ่งใหญ่กว่า - ไม่ว่าจะเป็นการรับใช้ ความคิดสร้างสรรค์ ธรรมชาติ หรือการรวมเป็นหนึ่งในทางลึกลับ

ประสาทวิทยาศาสตร์สมัยใหม่สะท้อนสิ่งนี้ เมื่อผู้คนเข้าสู่การทำสมาธิอย่างลึกซึ้ง การสวดภาวนาอย่างเปี่ยมสุข หรือสถานะการไหล **เครือข่ายโหมดเริ่มต้น** - ส่วนของสมองที่รักษาความรู้สึกตัวตนของเรา - จะเจียบลง สหสัมพันธ์ทางอัตวิสัยคือการละลายของอัตตา พร้อมด้วยความสงบ ความเมตตา และความเป็นหนึ่งเดียว

สิ่งที่มาสโลว์ พระพุทธเจ้า และซูฟีล้วนสังเกตเห็นในภาษาของตนคือ **ศักยภาพสูงสุดของมนุษย์ไม่ได้อยู่ที่การทำให้ตัวตนสมบูรณ์แบบ แต่ในการก้าวข้ามมัน**

ทฤษฎี: การบุขารูปเคารพของอิตตา

แต่กระนั้น อารยธรรมที่ครอบงำโลกสมัยใหม่ถูกสร้างขึ้นบนสมมติฐานที่ตรงกันข้าม: ตัวตนไม่ควรละลาย แต่ต้องถูก **ขยาย** อย่างไม่มีที่สิ้นสุด

ทฤษฎี ในแก่นสารทางจิตวิทยา ขึ้นอยู่กับความหิวกระหายของอิตตา มันเจริญรุ่งเรืองโดยเปลี่ยนความโหยหาทางจิตวิญญาณให้เป็นความปรารถนาที่บริโภคได้ - โน้มน้าวเราว่าความว่างเปล่าภายในสามารถเติมเต็มด้วยทรัพย์สิน อำนาจ สถานะ และการกระตุ้น

โฆษณาไม่ได้ขายผลิตภัณฑ์; มัน **ผลิตความปรารถนา** มันบอกเราว่า: **คุณไม่สมบูรณ์ - แต่สิ่งนี้จะทำให้คุณสมบูรณ์** มันขายความรอดผ่านสิ่งของ

ความขัดแย้งนั้นน่าสลดใจ: ความไม่พอใจของอิตตา ซึ่งปัญญาโบราณพยายามเยียวยาด้วยความเหนือธรรมดาได้กลายเป็น **เครื่องยนต์ของเศรษฐกิจ** ความว่างเปล่าไม่ใช่ปัญหาทางจิตวิญญาณอีกต่อไป - มันเป็นโมเดลธุรกิจ

ดังนั้น สิ่งที่เคยหนึ่งถูกมองว่าเป็นรากของความทุกข์ - ความปรารถนา การยึดติด ความหึงหวง - ได้ถูกเปลี่ยนชื่อเป็นคุณธรรม: ความทะเยอทะยาน ผลผลิตความสำเร็จ การแสวงหาความเป็นหนึ่งเดียวหรือความเจียมในมุมมองโลกนี้ไม่ก่อให้เกิดผล - แม้กระทั่งอันตราย เพราะมันคุกคามเครื่องจักรแห่งความปรารถนา

มโนทัศน์ของทฤษฎีไม่ใช่ “**จงนิ่งและรู้**” แต่เป็น “**ใหญ่กว่า ดีกว่า เร็วกว่า มากกว่า**” แต่ยิ่งเราเลี้ยงตัวตนมากเท่าไร มันก็ยิ่งหิวมากขึ้นเท่านั้น ห้างสรรพสินค้าและฟีดติคัลคือวิหารของเทพที่ไม่สงบนี้ - **รูปเคารพของอิตตา** - ที่บริโภคอย่างไม่มีที่สิ้นสุด โดยไม่ผลิตสิ่งใดที่ทำให้พอใจอย่างแท้จริง

สรุป: การกลับมาของสิ่งศักดิ์สิทธิ์

วิกฤตของความทันสมัยไม่ใช่เพียงด้านเศรษฐกิจหรือนิเวศวิทยา; มันคือ **จิตวิญญาณ** อารยธรรมที่จัดระเบียบรอบอิตตาไม่สามารถรักษาตัวเองได้ เพราะอิตตาไม่รู้จักรักจำกัด มันกลืนกินโลก กลืนกินกันและกัน และสุดท้ายกลืนกินตัวเอง

แต่รอบตัวเรามีสัญญาณของการตื่นรู้: ผู้คนหันไปสู่การทำสมาธิ ชุมชน ความตระหนักด้านนิเวศวิทยา และรูปแบบใหม่ของความสามัคคี วิทยาศาสตร์ก็เริ่มยอมรับสิ่งที่ปราชญ์ได้ประกาศไว้นานแล้ว - สุขภาพของจิตใจ ดาวเคราะห์ และจิตวิญญาณนั้นแยกจากกันไม่ได้

การละลายอิตตาไม่ใช่การสูญเสียตัวตน; มันคือ **การกลับบ้าน** - การค้นพบความเป็นหนึ่งเดียวที่ไม่เคยสูญหาย เพียงแต่ถูกลืม

การปฏิวัติครั้งต่อไปจะไม่ต่อสู้ด้วยอาวุธหรืออัลกอริทึม แต่ด้วยจิตสำนึก เมื่อนุษยชาติระลึกได้ว่า **เราไม่ใช่เจ้านายของโลก แต่เป็นช่วงเวลาของมัน** สิ่งศักดิ์สิทธิ์จะตื่นขึ้นอีกครั้ง - ไม่ใช่ในวิหารหรือหลักคำสอน แต่ในทุกการกระทำของจิตสำนึก ความเมตตา และความเรียบง่าย

อ้างอิงและการอ่านเพิ่มเติม

ความคิดพื้นเมืองและโบราณ

- Black Elk, **Black Elk Speaks** (John G. Neihardt, 1932)
- Vine Deloria Jr., **God Is Red: A Native View of Religion** (1973)
- Laozi, **Tao Te Ching**, แปลโดย D.C. Lau (Penguin Classics, 1963)
- Fritjof Capra, **The Tao of Physics** (1975)

ลัทธิลึกลับและศาสนาโลก

- Aldous Huxley, **The Perennial Philosophy** (1945)
- D.T. Suzuki, **Essays in Zen Buddhism** (1927)
- Swami Vivekananda, **Jnana Yoga** (1899)
- Annemarie Schimmel, **Mystical Dimensions of Islam** (1975)
- Gershom Scholem, **Major Trends in Jewish Mysticism** (1941)
- Meister Eckhart, **Selected Writings** (Penguin Classics, 1994)

วิภวและนีโอเพแกน

- Doreen Valiente, **The Charge of the Goddess** (1957)
- Starhawk, **The Spiral Dance** (1979)
- Ronald Hutton, **The Triumph of the Moon: A History of Modern Pagan Witchcraft** (1999)

จิตวิทยาและตัวตน

- Abraham Maslow, **The Farther Reaches of Human Nature** (1971)
- Mihaly Csikszentmihalyi, **Flow: The Psychology of Optimal Experience** (1990)
- William James, **The Varieties of Religious Experience** (1902)
- Stanislav Grof, **Psychology of the Future** (2000)

วัฒนธรรมและทุนนิยม

- Erich Fromm, **To Have or To Be?** (1976)
- Christopher Lasch, **The Culture of Narcissism** (1979)
- Naomi Klein, **No Logo** (1999)
- Charles Eisenstein, **The More Beautiful World Our Hearts Know Is Possible** (2013)